
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Аналітична записка за результатами VII Міжнародної науково-практичної конференції «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 26–27 вересня 2024 р.)

26–27 вересня 2024 р. у Західноукраїнському національному університеті відбулася VII Міжнародна науково-практична конференція «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні», присвячена 55-річчю кафедри обліку і оподаткування та 85-річчю від дня народження доктора економічних наук, професора Литвина Богдана Мироновича.

На конференцію подали тези 262 науковці, серед яких: 100 докторів економічних наук, 93 кандидати економічних наук і доктори філософії з 10 країн (України, Польщі, Естонії, Великої Британії, США, Канади, Франції, Греції, Казахстану, Китаю). Крім зазначених учасників конференції, на її пленарному засіданні виступили ще 4 доктори наук, які не подавали відповідних тез.

З вітальним словом на конференції виступили: т. в. о. ректора ЗУНУ, проректор з наукової роботи, доктор технічних наук, професор Микола Дивак; директор Департаменту методології бухгалтерського обліку та нормативного забезпечення аудиторської діяльності Міністерства фінансів України Людмила Гапоненко; президент Федерації професійних бухгалтерів і аудиторів України Петро Кричун; президент ГО «Українська асоціація сертифікованих бухгалтерів і аудиторів» Сергій Канигін; координатор освітніх програм СІМА Україна Марина Зайцева; ректор Естонської школи бізнесу, професор Мееліс Кітсінг (Естонія); заступник декана з міжнародної діяльності факультету економіки і соціології Лодзького університету, доктор філософії, доцент Пйотр Габріельчак (Польща); доктор філософії, доцент Бізнес-школи Університету Норд Вероніка Вакулєнко (Норвегія); член Ради АПУ та президент Всеукраїнської організації аудиторів, бухгалтерів та викладачів ОКД Наталія Парфенюк; заступник директора Департаменту освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації Ганна Зварич; начальник Управління освіти і науки Тернопільської міської ради Ольга Похиліяк; начальник Управління західного офісу Державної аудиторської служби в Тернопільській області Роман Снігур.

На пленарному засіданні виступили 40 доповідачів. Модератором пленарного засідання був завідувач кафедри обліку і оподаткування, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Зеновій-Михайло Задорожний.

Секційні засідання конференції проходили за такими напрямками: бухгалтерський облік, оподаткування та звітність у глобальній економіці; роботизація і цифровізація обліку та перспективи підготовки мультикваліфікованих бухгалтерів; перспективи розвитку фінансово-економічного контролю, аудиту та економічного аналізу в управлінні бізнесом.

Під час конференції обговорено сучасні тенденції розвитку обліку в Україні і за кордоном, розглянуто проблеми формування облікової інформації та звітності як

основного джерела даних для системи управління підприємством, що функціонує в умовах глобальної економіки, соціальної відповідальності бізнесу та високого рівня ризиків, досліджено актуальні проблеми розвитку аудиту та його інформаційного забезпечення, визначено перспективи запровадження сучасних інформаційних технологій в обліку, аналізі та аудиті.

Учасники конференції ухвалили рішення про доцільність створення Асоціації докторів економічних наук та кандидатів економічних наук України з метою координації науково-дослідної діяльності, обміну досвідом, вирішення актуальних проблем у сфері обліку, оподаткування, аналізу, аудиту, а також підготовки кадрів за освітньою спеціальністю 071 – Облік і оподаткування та науковою спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

На основі узагальнення матеріалів конференції сформульовано висновки і рекомендації теоретичного, методологічного й науково-практичного характеру з питань обліку, аналізу, аудиту та оподаткування, а також підготовки облікових кадрів, зокрема такі:

1. Підтримуючи необхідність постійного підвищення якості вищої освіти і освітніх послуг, необхідно визначитися з вимогами до відповідних професій та можливістю обмеження доступу до них фахівців інших спеціальностей. Вимоги до посади «головний бухгалтер», «бухгалтер» хоча і регламентовані в Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників, але не визначають спеціальність «Облік і оподаткування» як виключну. Враховуючи суспільну значимість професій у сфері обліку, аудиту, оподаткування, доцільно внести уточнення до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» в частині надання права підпису у фінансовій звітності лише особам, які мають ступінь вищої освіти «магістр» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

2. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у сфері освіти загалом має бути спрямований на підвищення освітнього потенціалу нації та цифрової компетентності майбутніх фахівців. Безпосередньо в процесі освітньої діяльності важливим є успішне використання сучасних навчальних технологій, методів і засобів інформатики, що надає розширений обсяг знань, забезпечуючи вироблення необхідних професійних навичок і сприяючи підготовці фахівців зі знаннями, адекватними до потреб суспільства.

3. Для підвищення конкурентоспроможності фахівців з обліку та оподаткування у різних галузях необхідно вдосконалювати освітні програми, орієнтуючи їх на інтеграцію новітніх технологій і відповідність актуальним вимогам ринку праці. Успішна підготовка фахівців з обліку та оподаткування не тільки підвищить ефективність управління фінансовими ресурсами, а і сприятиме економічній стабільності та розвитку економіки загалом. Тільки завдяки продуманому підходу до навчання і врахуванню специфічних потреб у межах кожної галузі можна забезпечити високий рівень професійної підготовки, здатної відповісти на виклики сучасного ринку.

4. Обліково-аналітичне середовище розвивається швидкими темпами і в сучасних умовах є інформаційною системою, яка охоплює такі інструменти для цифровізації: комп'ютерні апаратні програми, технології обробки великих даних, штучний інтелект, хмарні технології тощо. У період повномасштабної війни відбулася

динамічна активізація процесів цифровізації суспільних процесів, що ще більшою мірою прискорює розвиток бізнесу. З огляду на необхідність використання основних цифрових інструментів, глобалізацію, постійні ризики і виклики в економіці виникає необхідність у підготовці сучасних фахівців з обліку, оподаткування, аналізу та аудиту на основі мультикваліфікаційного принципу, що забезпечило б впровадження таких інструментів у методологію бухгалтерського обліку.

5. У зв'язку з активним розвитком інформаційних технологій і виникненням нових методів шахрайства особливу увагу в навчальних програмах за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» потрібно приділяти аудиту в цифровій економіці, у т. ч. аналізу даних, кібербезпеці та аудиту інформаційних систем. Для забезпечення високої якості підготовки фахівців важливо інтегрувати в освітні програми практичні компоненти. Це можуть бути лабораторії, симуляції аудиторських перевірок, а також співпраця з професійними аудиторськими компаніями для проходження практики студентами.

6. Штучний інтелект став невід'ємною складовою сучасного життя через його впровадження в різні сфери діяльності. Він суттєво змінює підхід до ведення обліку, аналізу та складання фінансової звітності. Водночас штучний інтелект не дає змоги повною мірою замінити професійне бухгалтерське судження, яке є вирішальним під час оцінювання активів та джерел їх утворення, аналізу, обліку нетипових операцій, вибору альтернатив, підготовки нефінансової звітності, що робить його ефективним інструментом професії, а не засобом її витіснення.

7. Новітнім етапом розвитку суспільних формацій є становлення Індустрії 5.0. Обґрунтованою є затребуваність бухгалтерського обліку як інформаційної компоненти Індустрії 5.0, який готує та оптимізує економічну інформацію відповідно до інформаційних пріоритетів користувачів. Основні переваги становлення концепції Індустрії 5.0 у частині розвитку бухгалтерського обліку такі: інтенсифікація економіки; особистісне зростання; децентралізація управління та саморегулювання; забезпечення урбаністичного комфорту; якісне отримання адміністративних послуг; екологічний, соціальний захист та кібернетично-військова безпека громадян.

8. Розвиток світової та національної економік суттєво впливає на облікові процеси, характер ведення обліку, способи передачі і зберігання обліково-звітної інформації, що можна розцінювати як зміну облікової парадигми. Теперішню облікову парадигму слід вважати інформаційною, за якої інформація є товаром, що виробляється за запитами широкого кола споживачів, у т. ч. суспільства загалом. Новими об'єктами обліку є нематеріальні активи у формі інтелектуального, людського, організаційного капіталу, а також інформаційні ресурси. Суттєві зміни також відбуваються серед використовуваних способів, елементів методу бухгалтерського обліку. Зокрема, нині активно застосовується бездокументна форма реєстрації операцій з допомогою технічних засобів зчитування та фіксації інформації. Набули поширення дистанційні методи ведення облікової роботи, віддалене формування та передача інформації, зберігання обліково-звітних даних на віддалених сервісах, у хмарному середовищі, інших форматах цифрового простору. Воєнні дії зумовили необхідність проведення інвентаризації майна, уведення в систему обліку одержаної волонтерської та міжнародної допомоги на відновлення виробничих та інфраструктурних об'єктів тощо. Також нині формується новий рівень оперативності управлінської звітності –

звітності в режимі онлайн, яка може бути сформована в будь-який момент за запитом зацікавленої особи за допомогою різноманітних пристроїв, що перебувають у межах або поза межами корпоративної інформаційної мережі.

9. Зміна парадигми управління зумовлює виникнення нових напрямів розвитку системи обліку і звітності як інформаційної основи для прийняття рішень. Задоволення нових інформаційних потреб широкого кола користувачів, особливо в умовах сталого розвитку, визначають перспективу трансформації бухгалтерського обліку в частині виокремлення додаткових підвидів обліку як окремих складових, які визначали б соціально-орієнтовану стратегію розвитку підприємств.

10. Нашарування глобалізаційних процесів і розбіжності у рівні економічного розвитку країн ускладнюють інтеграцію й уніфікацію обліково-звітної методології. Таку проблематику посилює й те, що наведені в додаткових видах звітності показники здебільшого виражаються у формі якісних характеристик з вкрай утрудненим їх переведенням у грошовий вимір. Щоб сумістити нефінансову звітність із фінансовою, забезпечити інтегроване відображення економічних, екологічних і соціальних аспектів діяльності підприємства та створити більш-менш формалізований масив даних, потрібно провести аналіз функціонування всього ланцюга корпоративної звітності – від використання даних у системі внутрішнього управління (менеджери, ради директорів) до зовнішніх ланок (фондові аналітики, аудитори, неурядові організації).

11. Оскільки сталий розвиток є найбільш перспективною ідеологією третього тисячоліття, то об'єктивно постає питання про можливість застосування парадигми концепції сталого розвитку в теорії та практиці аудиторської діяльності в Україні. Концепція сталого розвитку передбачає встановлення балансу між задоволенням потреб клієнтів аудиторів і врахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін за умови дотримання принципів професійної етики та підвищує суспільну цінність аудиторських послуг.

12. Військові дії агресора є основною причиною появи надзвичайних витрат у значних розмірах, у зв'язку з чим виникла нагальна необхідність у вирішенні таких проблем: 1) умови визнання надзвичайних витрат і доходів; 2) методи оцінювання завданих збитків; 3) відображення надзвичайних витрат і доходів на рахунках бухгалтерського обліку, а також у фінансовій та управлінській звітності. Відсутність чіткості в Інструкції № 291 щодо обліку надзвичайних витрат і доходів призводить на практиці до того, що більшість вітчизняних підприємств, як показали практичні дослідження, узагальнюють операції, пов'язані з втратами оборотних активів (готової продукції, товарів, виробничих запасів тощо) на субрахунках 976 «Списання необоротних активів», 977 «Інші витрати діяльності» та 746 «Інші доходи», що є необґрунтовано. Надзвичайні витрати в частині оборотних активів мають відобразитися на відповідному субрахунку рахунка 94 «Інші витрати операційної діяльності», а доходи – рахунка 71 «Інший операційний дохід».

13. Можливість вибору підприємствами стандартів для обліку криптовалют (з-поміж відомих) створює загрози для об'єктивного оцінювання їхнього фінансового стану та потенційних непередбачуваних наслідків для користувачів облікової інформації (власників, інвесторів, стейкхолдерів та ін.). Вирішення проблеми визнання криптовалют в обліку можливе через розробку та впровадження у практику спеціалізованих міжнародних стандартів, які визначають єдині методологічні засади

бухгалтерського обліку криптовалют і забезпечать достовірність розкриття інформації у фінансовій звітності.

14. Унаслідок російської агресії в Україні культурна спадщина зазнає значних втрат. Для реального оцінювання таких втрат бракує науково-обґрунтованої методики, яка забезпечила б інформацією про нанесені агресором збитки під час позовних вимог у міжнародних судах. Об'єктивною оцінкою культурних цінностей може бути рейтингова оцінка в комбінації з порівняльно-аукціонною ціною. У цьому плані доцільно використати російський рейтинг цінностей, який вони визнають і не зможуть заперечити. З іншого боку, доцільно використовувати ціни з аукціонів, які проводились після початку війни, оскільки вони є більш реальними, ніж до початку війни. Така методика має враховувати не тільки витрати економічного характеру (пов'язані з відновленням, реставрацією, набуттям об'єктів культурної спадщини), а й відшкодування моральних втрат населення України.

15. Сьогодні керівники українських підприємств часто стикаються з необґрунтованим завищенням рівня витрат, низькою рентабельністю та відсутністю прозорості в системі управління. Ці проблеми можна вирішити за допомогою запровадження системи бюджетування, яка зможе забезпечити конкурентоспроможність підприємства та оптимізувати рівень витрат. Процес бюджетування передбачає систематичну розробку плану дій на майбутнє, поєднуючи у собі функції контролю, планування й інтерпретації обліково-економічної інформації.

Отже, підготовка висококваліфікованих фахівців з обліку та оподаткування, а також застосування сучасних технологій і інноваційних методів збору, обробки та аналізу даних створять необхідні передумови для формування якісної облікової системи підприємства, збору достовірної інформації про бізнес-процеси, що сприятиме ефективному управлінню підприємницькою діяльністю та сталому розвитку економіки в умовах сучасних ризиків та невизначеності.

Аналітичну записку підготували:

Зеновій-Михайло ЗАДОРЖНИЙ, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри обліку і оподаткування, Західноукраїнський національний університет;

Володимир МУРАВСЬКИЙ, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Західноукраїнський національний університет;

Ірина ОМЕЦІНСЬКА, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування, Західноукраїнський національний університет.